

TÜRKİYE'DE ASANSÖRÜN DÜNÜ VE BUGÜNÜ

Hazırlayanlar: Aydın Gürpınar - Sektör Emekçisi
Mustafa Tutsak - Elektrik-Elektronik Mühendisi

Yılda tahminen 50 bin civarında asansör tesis edilen, toplam 410 bin civarında yapı tescili alınmış asansör olan, 3 bin civarında irili ufaklı şirkete sahip ve yaklaşık 35 bin kişinin ekmek yediği bir sektöre sahip ülkemizin bu sektörü geçmişte nasıldı ve bugünlere nasıl geldi, kısaca bir göz atalım isterseniz.

Bilindiği gibi ülkemizde ilk asansör İstanbul'da tarihin saklı olduğu bir kent Altın Boynuz'un büyüleyici güzelliğine bakan, Orient Express yolcularını ağırlamak için inşa edilen Pera Palas Oteli'nde, 1892 yılında Fransız Mimar Alexander Valley tarafından kurulmuştur. Pera Palas; Beyoğlu'nda ilk elektrik kullanan bina olmakla birlikte, Türkiye'nin en eski elektrikli asansörü de burada bulunmaktadır. (1892) Otelin en güzel köşelerinden birini oluşturan asırlık asansör, adeta Pera Palas'la bütünleşmiş, yenilerine taş çıkarırcasına günümüze kadar güzelliğini ve ihtişamını koruyarak gelmiştir. 5 kişi/400 kg bir ağırlık taşıyabilen asansörün haftada bir bakımı ve yılda bir kez de muayenesi yapılmaktadır. Bir vatmanın idare ettiği asansörde, şimdiki dek önemli bir kazanın meydana gelmemesi yüzyıllık asansörün gurur kaynağı olmuştur.

Bu ilk asansörden tam 15 yıl sonra ülkemizin ve Ege Bölgesinin incisi olan İzmir'de 1907 yılında Musevi vatandaşımız Nesim Levi tarafından Karataş Senti'nde bir asansör kuruldu. Özellikle yaşlı ve sakatların kullanımı için yapılan bu asansör önceleri su buharı ile çalışıyordu. Bugün ise elektrikle çalışıyor. Bu yapı İzmir'in tarihi asansör kulesiydi. 60 metre yükseklikte olan bu kulede 55 metre seyir mesafeli iki asansör bulunuyor. Yakın bir döneme kadar bozuk olan asansörler 1995 yılında İzmir Belediyesi tarafından restore edilmiştir. Asansörün üst katında dinlenmeniz ve İzmir Körfezi'nin eşsiz manzarasını seyretmenize olanak sağlayan bir kafe ve restaurant bulunmaktadır.

İstanbul Çubuklu'da 1903 yılında yapımı başlayan Hıdiv Kasrı, 1907'de tamamlanmıştır. Nadide eserlerden biri olan Hıdiv Kasrı buhar ile çalışan üç asansöre sahiptir. Mekanik kısmı aşağı yukarı muhafaza edilmişse de buharlı tahrik sistemi devreden çıkmıştır. Muhafaza edebilseniz, bugün için dünyada çok büyük tarihi bir yeri olurdu. Çünkü üç asansör tek bir buhar kazanından tahrik edilmekteydi ve bunun dünya asansör tarihinde büyük yeri vardır. Bu asansörlerde, her şey mekanikti. Tahrik ve kumanda sadece buhar gücü ile yapıyordu. Asansörü çağırarak için basılan buton bir valfe değişiyor, kumanda alan asansör gideceği kata gelince bir başka valfe basıyor, kapanan valf asansörü durduruyor. Bu asansörlerden biri Engin Gökhan tarafından elektrik gücü ile çalışacak şekilde onarılmıştır. Ancak diğer aksamlarının değişmemesine büyük özen gösterilmiştir.

Bu tarihi adımlardan sonra birkaç yıl arayla özellikle İstanbul'un Beyoğlu semtinde birçok asansör inşa edilmiş ne yazık ki yapılan imar tadilatlarında ya da yıkılan binaların yerine yenilerinin yapılması sureti ile bu tarihi asansörler yok olmuştur.

Asansör firmalarımızın tarihine bakacak olursak; Burkhard Gantebein ve Ski 1865 senesinde İstanbul'daki en eski 7 ticaret firmasından biriydi. 1920 senesi başlarında Wertheim (Avusturya) Firması ile beraber imalat, montaj, bakım işleri yapmaya başladılar. 1996 yılında Buga Firması, Otis ve Gantenbein ile bir araya geldiler. Eski firmalardan biri olan Leber Brothers 1996 yılında Schindler'in müessesili idi. Emin Aktar ve Koç Grubu Schlieren ile Hausan için bir firma kurdularsa da, kısa süre sonra ayrıldılar. Koç Grubu Hausan Asansör Firması'nı devretti. O dönem için, Vehbi Koç'un bizzat kendine gelen asansör arıza ihbarlarından bıktığı için sektörden ayrıldığı da şehir efsaneleri arasına girmiştir. Schlieren, Emin Aktar'da kaldı. Daha sonra Emin Aktar tarafından 1956'da Schlieren Türkeli Firması kuruldu. Daha sonra Schlieren Türkeli markası Schindler'e dönüştü. 1955 Mayıs'ında Mehmet Kavala'nın Muhasebe Bölümü'nde Erol Erbirer çalışmaya başladı. Kavala'nın isteği ile Erbirer Snates Koll. Şti. ve imalat için Tekimal Koll. Şti'nin kuruluşlarını Eylül ayında bitirdi. Böylece Selahattin Genç ile Mehmet Kavala'nın ortaklığı başladı. Snates-Tekimal Koll. Şti. Stahl markası ile sektörün itici gücü haline geldiler. Bu firmalar küçük de olsa ilk asansör fabrikalarını kurdular.

Yukarıda sayılan firmalarda çalışan mühendis ve ustalar bu firmalardan ayrıldıktan sonra çok değerli asansör şirketlerinin kurulmasında ana kaynak ve okul oldular.

Yani asansörün ülkemize girmesinden bu yana yaklaşık 120 yıllık bir süre geçmiş bulunmaktadır. 1950'li yıllara kadar Tür-

Bilindiği gibi ülkemizde ilk asansör İstanbul'da tarihin saklı olduğu bir kent Altın Boynuz'un büyüleyici güzelliğine bakan, Orient Express yolcularını ağırlamak için inşa edilen Pera Palas Oteli'nde, 1892 yılında Fransız Mimar Alexander Valley tarafından kurulmuştur.

kiye'de ciddi bir asansör sektöründen bahsetmek mümkün değildi. İstanbul, Ankara ve İzmir'de kamu binaları dışında, büyük iş hanları ve tek tük lüks apartmanlar dışında asansör yapılmazdı. Bu asansörlerin de tüm malzemeleri, yurtdışından getirilir ve hatta montaj işleminde de yabancı teknisyenler görev alırdı. Ankara'daki bazı kamu binalarının periyodik bakım işlemleri bile yabancı teknisyenler tarafından yapılırdı.

Asansör sektörü, Türkiye'de 1950'lerden sonra, nispeten bir hareket kazandı ve tamamen ithalat yoluyla ihtiyaçların karşılandığı bir sektör yapısından sıyrılarak, kademeli olarak montaj ve aksam imalatı alanlarında yerli üretimin arttığı bir sektör yapısına dönüşmenin ilk adımlarını atmaya başladı. Ama talebin düşük olmasından ötürü sektörde beklenen gelişme uzun yıllar gerçekleşmedi.

Gerçi bu firmalar, asansör ekipmanlarının can alıcı kısımları olan, makine-motor, kumanda panosu, sinyalizasyon aksamları ve şalt malzemelerini ithalat yolu ile temin etse de, kendi fabrikalarında çarpma kapı, kabin ve metal bağlantı elemanlarını imal etmeye başladılar. Bu firmaların bünyesinde aynı zamanda asansör montaj ve arıza-bakım ekipleri de kurulmaya başlandı. Kuşkusuz ki bu durum önemli bir noktaydı. Bu fabrikaların kurulması, yan sanayi için de bir ilham kaynağı oldu. Zamanla kilit, butonyer ve yardımcı makine ekipmanları imalatı yapan imalathaneler de açılmaya başladı. Sektördeki bu ilk ciddi hareketlenme ne yazık ki teknolojik olarak aynı oranda bir gelişme gösteremedi. 1950'li yıllardan, 1980'li yılların ortalarına kadar ülkede tesis edilen asansörlerin ezici bir çoğunluğu, tek hızlı, basit kumandalı ve çarpma kapılı asansörlerdi. Oysa aynı yıllar içinde Avrupa'nın birçok ülkesinde, sosyal konutlarında bile otomatik kabin kapılı, toplamalı kumandalı asansörler tesis ediliyordu. Peki öyleyse bu yaklaşık 30 yıl süren durağanlığın sebepleri nelerdi?

1-) 1980'li yılların ortalarına kadar, Türkiye'de kentleşme süreci oldukça yavaştı. Günümüzde yüzde 80 olan kentli nüfus oranı, 1927 yılında yüzde 24'tü ve 1985 yılında sadece yüzde 53'e ulaşabilmişti. Yani kentleşme oranı bu dönemde oldukça düşük kalmıştı. Dolayısıyla asansör yapılacak bina sayısı fazla değildi, konutlarda dikey yönde büyüme yoktu.

2-) Asansör sektöründeki firmalar, büyük sermaye grupları değildi ve asansör, bu firmaların neredeyse tek iştiğal konusuydu. Oysa Avrupa ve diğer ülkelerdeki firmalar güçlü sermaye gruplarıydı ve asansör dışında başka sektörlerde de yatırımları vardı. Bu nedenle ülkemizdeki asansör firmaları teknoloji gerektiren büyük sermaye yatırımlarına giremiyorlardı.

3-) Mevcut ithalat rejimi oldukça katıydı. Teknoloji gerektiren ekipmanları ülkeye getirip eşdeğer nitelikte üretim yapmak oldukça zordu. Ayrıca sektörün lokomotif firmaları da mevcut durumdan çok da şikâyetçi değillerdi ve bu konularda biraz da

isteksiz davranıyorlardı. Sektörde ilk olmanın ve yabancı bir isim kullanmanın avantajları ile ülke şartlarına göre oldukça iyi kazanıyorlardı.

1990'lı yıllara gelindiğinde, uygulanmaya başlayan yanlış tarım politikaları ve Güneydoğu'da yaşanan düşük yoğunluklu iç savaştan dolayı kentlere doğru nüfus artışı hızlandı ve inşaat sektöründe hızlı bir gelişme yaşanmaya başlandı. Ayrıca turizm teşvik politikaları ile birçok büyük kentte ve turistik yörelerde turizm yatırımları furyası başladı. Özellikle bu turizm yatırımları ile ileri teknolojiye haiz asansörlerin tesisi hızlandı. Diğer yanda, sektörün lokomotif firmalarında çalışmış olan birçok mühendis, yönetici personel ve nitelikli teknik elemanlar da almış oldukları eğitim, iş deneyimi ve birikimleri ile sektöre girmeye başladı.

AB ile Gümrük Birliği Anlaşması imzalanması ile sektördeki firmaların asansör ekipmanlarını temin etmesi ve teknolojiye kolay erişimi hızlandı. İnternet ve bilgisayar kullanımının yaygınlaşması da sektörü ateşleyen bir diğer etken oldu.

Türkiye asansör sektörü, artan talebe paralel olarak büyümeye devam etti. Doğal olarak bu büyüme, dünya asansör sektörünün de ilgisini çekti. Birçok yabancı firma ülkeye direkt kendisi gelerek şubelerini açtı; kimisi de yeni yatırım yaptı veya mevcut yatırımlarını geliştirdi.

Türkiye asansör sektörünün cirosu genel olarak diğer sektörlerle göre düşük olmakla birlikte, yerine getirdiği işlev, toplumda geniş halk kitlelerinin asansörü en yaygın dikey ulaşım aracı olarak tercih etmesi nedeniyle, ülke sanayisi ve ekonomisi açısından önemli bir faaliyet alanı haline geldi.

Dünyada gelişen yeni teknolojilerle birlikte, Türkiye asansör sektörü de büyük bir değişim sürecine girdi ve dünya ticaretinde önemli pazar paylarına ulaşmaya başladı. Dolayısıyla, Türkiye asansör sektörünün doğrudan kentleşme ve buna bağlı olarak gelişim gösteren inşaat sektörü ile birlikte düşünülmesi gerekmektedir. Önümüzdeki dönemde, Türkiye'deki kentleşme sürecinin devam edeceği dikkate alındığında, inşaat sektörüne paralel olarak, asansör sektöründeki büyümenin devam etmesi kaçınılmaz görülmektedir. Ayrıca Ortadoğu, Balkanlar, Orta Asya ve son zamanlarda Afrika ülkelerinde devam eden Türkiye yatırımlarının, asansör sektörünü olumlu yönde etkilemesi de ihtimal dâhilinde bulunmaktadır.

Son yıllarda gelişen bu olumlu gelişmelere rağmen gerek sektör gerekse de devlet, özellikle piyasa denetimi hususunda ne yazık ki geçer not alamamış bulunmaktadır. Geç alınan kararlar, denetim sisteminin sağlıklı işlememesi, ulusal marka yaratamamak, örgüt bütünlüğünün sağlanamaması, sektörün çalışan personele yatırım yapmaması en büyük sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Kısa vadede bu sorunların çözülememesi halinde, sektörün dinamizminin kaybolması ne yazık ki kaçınılmaz bir hal alacaktır. ■

Asansör sektörü, Türkiye'de 1950'lerden sonra, nispeten bir hareket kazandı ve tamamen ithalat yoluyla ihtiyaçların karşılandığı bir sektör yapısından sıyrılarak, kademeli olarak montaj ve aksam imalatı alanlarında yerli üretimin arttığı bir sektör yapısına dönüşmenin ilk adımlarını atmaya başladı. Ama talebin düşük olmasından ötürü sektörde beklenen gelişme uzun yıllar gerçekleşmedi.